

MANUÁL K PROHLÍDCE NA HRADĚ BEČOV (KAPLE)

Přírodní škola o. p. s.

Úvod:

Tato prohlídka stojí především na komunikaci s návštěvníky. Improvizace je vítána, každá skupina může být odlišná a je třeba se tomu přizpůsobit. Průvodci jsou vždy dva a libovolně se střídají v mluvení. Působí živěji, když se navzájem doplňují a reagují na sebe stejně, jako na žáky. Manuál začíná ve chvíli, kdy skončí úvodní slovo na první terase a skupiny jsou rozděleny.

V levém sloupci najdete příklady konkrétních promluv, v pravém časový harmonogram (vždy v závorce), účel výkladu apod.

Před vstupem do kaple

„Nyní se chystáme vydat do hradní kaple ze 14. století s původními středověkými nástěnnými malbami. Aby se nepoškodily, je zakázáno dotýkat se zdí nebo se o ně opírat. Víte, k čemu taková kaple sloužila? (počkat a reagovat na odpovědi) Lidé se tam chodili modlit a bylo to pro ně posvátné místo a my bychom byli rádi, kdybyste se nejdříve pokusili v tichosti vnímat atmosféru tohoto zvláštního prostoru. Dokud bude znít hudba, máte čas si celý prostor a hlavně malby prohlédnout.“

Úvod v kapli a malby

(5-10 min.)

Tato skupina vchází do hradu jako druhá, čekáme několik minut (tři až pět minut) na první terase, dokud se první skupina neodebere z bylinkové zahrádky. Mezi tím se je třeba seznámit děti/zopakovat jim bezpečnostní pokyny – že dostanou helmy a vesty, protože se oficiálně pohybujeme po staveništi a že mají chodit v ucelené skupině. Pak se vydáme do bylinkové zahrádky a rozdáme vesty a helmy. Když jsou všichni vybaveni těmito ochrannými prvky, vydáme se k hradu. Dříve, než vejdemo dovnitř s žáky, musí některý z průvodců jít napřed, aby mohl upozornit zpěváky v kapli, kdy mají začít zpívat. Druhý průvodce mezitím před vstupem do kaplové věže pohovoří se studenty o tom, kam se chystáme vydat.

(10 min.)

Do kaple vcházíme za zvuků středověkého chorálu *Salve Regina* (zpívali jsme naživo, k dispozici je vám nahrávka) a dokud zní hudba, snažíme se navádět žáky, aby se místo povídání věnovali prohlížení kaple. Snažíme se upozornit, že malby jsou až nahoře na stěně, a že když se nepodívají pořádně, spousty z nich si ani nevšimnou.

K této části je, pro navození atmosféry, vhodné zapálit svícen, který jsme vyrobili, a je k dispozici na hradě.

Jakmile skončí hudební produkce, jeden z průvodců začne mluvit o malbách, které si měly děti prohlížet. Kvůli časovému harmonogramu jsme vybrali čtyři výjevy, o kterých mluvíme – Poslední soud (jižní stěna), Umučení deseti tisíců rytířů (východní stěna), sv. Kryštofa (západní stěna) a výjevy ze života Panny Marie (severní část kaple – presbytář). Naším cílem je, aby žáci popsali malbu co nejvíce sami, snažíme se je pouze vhodnými

Poslední soud

„Začali bychom tímto výjevem (posvítit na jižní stěnu), tak se, prosím, postavte tak, abyste na něj všichni viděli. Co na této malbě dokážete rozpoznat? Rozhodně se nemusíte stydět, žádná odpověď není špatná. Vidíte tam nějakou postavu, zvíře, předmět...?“

Umučení deseti tisíců rytířů

„Dále si prohlédneme tento výjev (posvítíme na jižní část východní stěny), tak se, prosím, zase postavte tak, abyste viděli. Čeho jste si všimli zde? (Strom – obvyklá odpověď) Ano, je tam nějaký strom nebo keř, konkrétně trnovník. A dokázali byste poznat, co je v tom stromě zapleteného? (Lidé – obvyklá odpověď) Přesně tak, jsou tam nějakí lidé a je jich tam konkrétně deset, můžete si to spočítat. Tento výjev je z legendy o umučení deseti tisíců rytířů, takže každý rytíř na malbě symbolizuje tisícovku lidí. Tito rytíři byli mučeni za to, že přijali křest a nakonec zemřeli, když je nahnali do trnkových keřů.“

Sv. Kryštof

„Zde vidíte tuto velkou postavu, je to svatý Kryštof. Dokázali byste poznat, co drží v ruce nebo co je okolo něj? (počkat na odpovědi) Je tam tedy nějaký strom, o který se opírá, na rameni mu sedí malý chlapec, což je samotný Ježíšek a u nohou má raka a nějaké příšerky (kachnu s lidskou hlavu, dvojitou mořskou pannu...). Přestože je tento výjev tak výrazný, kaple není sv. Kryštofovi zasvěcena. Důvodem, proč je tu zobrazen, je pravděpodobně to, že je patronem nebezpečných povolání. Ve středověku zde byla těžařská oblast, přičemž

otázkami navádět. Samozřejmě záleží na aktivitě dětí, do jaké míry se nám tento záměr podaří. Kvůli silnému světlu z okna na severní kapli doporučujeme také svítit na popisované malby baterkou.

Pokusíme se z žáků dostat nějaké nápady a odpovědi, často je k tomu musíme hodně pobízet a napovídat. U tohoto výjevu je důležité neprozradit, že Ježíš sedí na duze, jelikož je to jedna z otázek křížovky. Nakonec však popíšeme/doplníme odpovědi studentů, že uprostřed sedí Kristus, který soudí mrtvé, po jeho pravici klečí Panna Marie a po jeho levici Jan Křtitel, kteří se přimlouvají za smrtelníky, aby mohli do nebe a pod nimi je na jedné straně nebeská brána se sv. Petrem a na straně druhé je brána do pekel, kde můžeme vidět i samotného ďábla. Nezapomeneme také prozradit, že tomuto výjevu se říká Poslední soud.

U tohoto výjevu je důležité, abyste nezmiňovali, že duše rytířů odnáší do nebe dva andělé – opět je to v křížovce.

Třetí výjev se nachází vedle vchodu z tabulnice na západní stěně v jižní části kaple. U tohoto výjevu se často stávalo, že nám studenti řekli, že poznali malbu Ježíše (Volto Santo), ale ta se ke sv. Kryštofovi nijak neváže. Zároveň je Volto Santo tajenkou křížovky, takže ho nenápadně vynecháme z výkladu.

Stejně jako u ostatních výjevů se snažíme o to, aby žáci přišli na to, co má v ruce /na rameni /u nohou. Vedle Kryštofa je „Kristus v domečku“.

hornictví je rozhodně povolání nebezpečné. Zároveň je malba blízko vchodu, což může být proto, že Kryštof měl ochraňovat lidi, co prošli kolem, před nenadálou smrtí.“

Život Panny Marie

„Nyní si prohlédneme poslední a zároveň největší část maleb, která se nachází v celé severní části kaple. Jsou zde výjevy ze života Panny Marie. Nebudeme si povídat o všech, vybereme dva nebo tři. Dokázali byste identifikovat, jestli je zde například nějaká postava nebo jste si naopak všimli něčeho podivného a chtěli byste se dozvědět, co to je? (počkat na odpovědi, případně napovědět)“

Historické okénko

„Do kaple byly postupně proraženy čtyři vchody včetně toho, kterým jsme přišli my. Dokázali byste zbylé tři najít? (počkat a reagovat na odpovědi) Tento vchod (severní část východní stěny) je nejstarší, poté byl proražen vchod jen o kousek vedle (jižní část východní stěny), a když Pluhové z Rabštejna dostavěli část hradu, která spojuje obě věže, prorazili tento třetí vchod (jižní část západní stěny). Tím se vcházelo na dřevěnou tribunu, její obrys můžete vidět zde (ukázat) a z tribuny se scházelo tudy (ukázat na obrys schodů) po schodech do kaple.

Kdyby na něj někdo upozornil, doplníme, že tento výjev se často nacházel nad křtitelnicí.

U výjevů ze života P. Marie vypíchneme hlavně Tři krále na západní straně, děti to často uhodnou sami, když jim napovíme, že tam jsou tři postavy, které měly koruny, a něco nesli. Dále zmiňujeme Zesnutí Panny Marie, které je přímo naproti Třem králům. Průvodce může studenty navádět různými otázkami, například: „Kdo si myslíte, že je postava ležící uprostřed malby, když je to výjev ze života Panny Marie? (Panna Marie) Kolik postav stojí okolo ní? (12) Kdo by to asi mohl být? (apoštolové)“

Mělo by být zmíněno, že uprostřed stojí Ježíš Kristus (kvůli křížovce) a že nahoře jsou andělé a odnášejí duši Panny Marie do nebe. Během výkladu je možné zmínit, že malby jsou i okolo okna a že budou lépe vidět, pokud si okno zakryjí rukou.

(5 minut)

Po rozebrání maleb se přesuneme ke stručným reáliím. Ty se dělí na historické a stavebně historické. Z historických skutečností je dobré zmínit, že kaple byla postavena ve 14. století pány z Oseka (zde je třeba ukázat, že na svorníku severní klenby je něco vytesaného – hrábě, znak pánů z Oseka) a všechny malby jsou původní, tzn. z 2. poloviny 14. století. Dále že kaple byla vysvěcena v roce 1400 Navštívením Panny Marie a že začala chátrat, když se obyvatelé hradu přestěhovali do pohodlnějších Pluhovských domů. Následují dvě stavebně historické zajímavosti.

Další zajímavost pochází z doby, kdy hrad sloužil jako sýpka. V té době byla kaple rozpůlená na dvě místnosti. Jaký bychom našli důkaz, že tomu tak opravdu bylo? (počkat na odpověď) Po celém obvodu zdí se kousek nad našimi hlavami táhne pruh bez omítky a dokonce jsou vidět zazděné díry po trámech.

Nakonec bych ráda zmínila ještě jeden důležitý bod v historii této kaple a to rok 1985. Odehrál se přímo v tomto rohu (severovýchodní roh kaple). Napadlo by někoho, co by to asi mohlo být? Něco se tu vykopalo... Ano, v roce 1985 se zde našel relikviář svatého Maura – druhá nejvýznamnější a nejcennější památka v Čechách. Dnes je k vidění dole na zámku.“

Aktivity

Popis

„Nyní následují tři volitelné aktivity. První je křížovka, kde použijete to, co jsme vám před chvílí řekli, ale zároveň i svoje oči a všímavost. V druhé aktivitě můžete zapojit svoji fantazii, protože budete dokreslovat některé výjevy z kaple. A třetí aktivita se zabývá legendou o svatém Kryštofovi, kde budete trochu kreslit, trochu psát a trochu přemýšlet.“

„Až si vyberete jeden ze tří pracovních listů, vezměte si, prosím, desky a psací potřeby, které jsou ve výklenku. Do něj si ale nesedejte, jestli vás bolí nohy, můžete si sednout na zem. Na aktivity máte asi patnáct minut; přestaňte pracovat, až uslyšíte hrát hudbu.“

Plnění

Zhodnocení

„Nyní bychom se s vámi rádi pobavili o aktivitách, které jste dělali. Mohli byste se, prosím, sesednout tak, abychom se slyšeli? (počkat, než přijdou blíže) Začali bychom tím, co je na představování nejjednodušší –

(25 min.)

Po skončení historického okénka následují tři volitelné aktivity. Každá z aktivit je krátce představena. Obvykle si nejvíce dětí vybere křížovku, nejméně Legendu o svatém Kryštofovi.

(15 min.)

Během toho, co děti vyplňují své pracovní listy, obcházíme jednotlivě žáky a radíme jim s tím, s čím si nevědí rady. Zvláště u křížovky je potřeba mít na mysli, že naším cílem není to, aby se „ukázalo, kdo si co pamatuje a kdo dával pozor“, ale aby všichni přišli na správnou odpověď. Někomu musíme pomáhat více, někdo na odpovědi dokáže přijít sám. S žáky se o úkolech bavíme, protože naším cílem je, aby se nad daným úkolem dokázali zamyslet.

(10 min.)

Po cca 15 minutách (závisí na tom, jak rychlá je daná skupina) se pustí „renesanční“ hudba z naší nahrávky (je možné vybrat i jinou renesanční hudbu). My jsme hráli naživo. Když hudba skončí, začíná zhodnocení aktivit.

dokreslováním. Mohl by nám někdo ukázat, co dokresloval? (počkat, jestli se někdo odváží)
Děkujeme, to je moc hezky nakreslené (doporučujeme pochválit). A který je to výjev? (počkat na odpověď)

Dobře, tak teď je na řadě křížovka. Mohli by se přihlásit všichni, kdo si vybrali křížovku? Super, a co vám vyšlo za tajenku? (Volto Santo) Paráda, Volto Santo je správná tajenka. Jsou to dvě slova – Volto a Santo. Volto znamená italsky tvář, Santo svatá a je to název jednoho konkrétního výjevu, jehož obrázek máte vedle křížovky. Dokázali byste ho najít tady v kapli? (je u vchodu z tabulnice)

Co myslíte, že Volto Santo zobrazuje? (ukřížovaného Ježíše Krista) Všimli jste si ale nějakých rozdílů oproti tomu, jak je ukřížovaný Kristus vyobrazen klasicky, například nad oknem na severní zdi? (je oblečený, nejsou vidět rány, má královskou a ne trnovou korunu) Volto Santo bylo nejčastěji malováno v Itálii hlavně v 9. – 11. století. Oblečeného a bez ran ho zobrazovali z úcty – místo trpícího a umírajícího Ježíše vyobrazovali Krista jako vzkříšeného Krále světa, který zvítězil nad smrtí. Důvodem také mohlo být to, že ukřížování jako způsob popravky přetrvával i po Ježíšově smrti a lidé ho měli v živé paměti – nechtěli si ho takto připomínat. Toto Volto Santo je však mnohem pozdější, je ze 14. století a zároveň jediné z tohoto období v Čechách.“

„Kdesi v zemi Kananejské žil muž jménem Reprob, který byl mnohem silnější a vyšší než kdokoliv jiný. Jednoho dne se rozhodl, že bude sloužit tomu nejmocnějšímu králi. Šel proto za králem, který byl v té zemi obecně považován za nejmocnějšího a nabídl mu své služby. Po nějaké době si ale s překvapením všiml, že král se poděšeně křížuje při vyslovení ďáblova jména. Opustil tedy krále a šel sloužit ďáblu.

Tak šel čas a ďábel s Reprobem zrovna putovali po kraji, když v tom se v ohybu cesty objevil kříž. Ďábel zděšeně vystřelil do houštin a Reprob si uvědomil, že ani ďábel není nejmocnější král, když se bojí Kristova znamení.

Nakonec probereme Legendu o svatém Kryštofovi. Pokud ji někdo zpracovával, zkuste ho přesvědčit, aby vlastními slovy převyprávěl legendu, když ne, odvyprávějte ji sami (doporučujeme přečíst si knihu *Legenda Aurea* – jsou v ní původní středověké legendy).

Opustil tedy znovu svého pána a vydal se najít Boha.

Putoval dlouho a nemohl ho najít, až potkal poustevníka. Ten mu poradil: „Nedaleko odsud je řeka, jejíž vody jsou nebezpečné a mnoho lidí při brodění strhl proud a utonuli. Když jsi tak velký a silný, mohl bys je přes tu řeku přenášet. Protože službou lidem budeš sloužit i Bohu.“ A tak se i stalo. Reprobus přenášel každého, kdo ho o to požádal. Až jednoho dne k němu přišel malý chlapec a požádal, aby ho vzal na druhý břeh.

Reprobus neváhal, posadil si ho na rameno a vkročil do řeky. V tom se ale stalo něco moc divného. Chlapec začal Reproba neskutečně tížit, vody se začaly zvedat, do nohou ho kousali démoni a příšerky. Nakonec se dostal na druhý břeh a celý vysílený se hoča zeptal, jak je možné, že byl tak těžký. Ten mu prozradil, že na zádech nenesl jen malého chlapce, ale tíhu celého světa i jeho Stvořitele a že on sám je Ježíš Kristus. Na důkaz svého tvrzení vzal Reprobovu hůl a zasadil jí do země. Druhý den z ní vyrostl strom, který plodil ovoce.

Reprobus se nechal pokřtít a přijal jméno Kryštof – řecky Christophorus, nositel Krista. Začal obracet lidi na víru a nakonec byl popraven za to, že odmítl obětovat pohanským bohům. Králi, který ho nechal popravit, se však poté, co si oči potřel Kryštofovou krví, vrátil zrak, a tak nakonec nechával popravít každého, kdo zneuctil Kryštofovu památku.“

Závěr a přesun

Nakonec se pokusíme rozebrat některé symboly. Oživé dřevo Kryštofovy hole symbolizuje, že je Kristus pán života a smrti, hledání nejmocnějšího krále symbolizuje třeba hledání štěstí nebo smyslu života, toho, co je v životě důležité. To, že nejmocnějším králem je Bůh může symbolizovat, to, že silnější, než pozemské statky (mocný král) je strach, závist, zlo (dábel), ale ještě silnější je láska a dobro (Bůh) a že duchovno je důležitější než materialismus.

(5 min.)

Když skončíme s výkladem, poprosíme děti, aby desky a psací potřeby vrátily tam, odkud je vzaly a shromáždily se u východu z kaple, poté je odvedeme ke schodům, kde si je převezme druhá dvojice průvodců. Průvodci z kaple se přesunou o patro výš do tabulnice, kde na ně již čeká skupina. Přímo v tabulnice pak odříkáme úvod (před vstupem do kaple). Pak už prohlídka probíhá stejně, jako s první skupinou.